

DE ZWERFSTEEN

PERIODIEKE UITGAVE VAN DE HISTORISCHE VERENIGING STEENDEREN

Foto is gemaakt in 2008 aan de Z.E. weg nr 14 in Toldijk. Aan de zijkant van de boerderij is de aanbouw gesitueerd met daarin het toilet.

Iets over de toiletruimte

- Transportbedrijf Donderwinkel
- Een brug te ver
- Bronkhorst, stad in de Middeleeuwen
- Hoe het gaat op het ijs
- Digitaliseren archief HVS
- Monseigneur Gerardus Martinus Jansen

HVS

2012-1

ISSN: 1386 - 5943
Oplage: 415
maart 2012

Van het bestuur

HVS

Voor u ligt de eerste editie van de Zwerfsteen van het nieuwe jaar 2012. Als ik dit schrijf is zojuist de dooi ingevallen, na een periode van matige tot strenge, soms zelfs zeer strenge vorst, zoals het KNMI zo mooi verwoord. Het was een geweldige tijd voor liefhebbers van schaatsen op natuurijs, er konden naar harte lust schaatstochten gemaakt worden, door het hele land. Helaas was er net niet voldoende ijs voor de Tocht der Tochten of te wel De Elf Steden Tocht. Veel Steendernaren hebben daar in het verleden met veel succes aan deelgenomen. We hopen dat de jongere garde ook nog een keer deze kans krijgt. Maar voor nu moet ik u eerlijk bekennen, vind ik het wel weer mooi geweest voor deze winter.

Dat we niet alleen nu, maar ook vroeger strenge winters hadden, las ik in een dagboek dat Hermina Anna Huetink, de zuster van mijn grootvader, indertijd heeft bijgehouden. Hierin schrijft ze op 22 januari in het jaar 1907, dat het hard is beginnen te vriezen, zelfs zo hard dat de pomp "te knetter kapot" gevroren is. Nou ik kan u wel vertellen dat er dus nog niet zo heel veel veranderd is in de loop der jaren, wat zeg ik eeuwen, want we zijn inmiddels wel ruim een eeuw verder in de tijd.

Over tijd gesproken. Ach lieve tijd was de titel

van het thema waarover Hendrik Weenink uit Barchem ons kwam vertellen. Op 12 december 2011, legde hij aan de hand van een diapresentatie uit, hoe onze ouders en voorouders leefden. Ook interessant waren de anekdotes, gedichten, spreuken en de liedjes, waarmee hij het programma afwisselde. Het was een druk bezochte avond.

Een erg interessante ledenavond vond plaats op 16 januari 2012. Mieke Smit, beleid-archeoloog van Nijmegen hield een lezing over Nijmegen, de oudste stad van ons land. Ook vertelde ze boeiend over de vele opgravingen in de bodem van deze stad uit de Romeinse Tijd, maar ook vondsten uit de prehistorie. Het aardige is dat je verschillend publiek met verschillende interesses ziet, op de diverse avonden. Alle avonden worden goed bezocht dankzij een ledenbestand van zo'n 360 leden! Dit jaar bestaan we 20 jaar en onze oud voorzitters kijken terug op die afgelopen periode, in onze uitgave van juni.

Voordat het zover is, wens ik u allen een heerlijk voorjaar toe en veel leesplezier.

Gerard Huetink,
voorzitter ■

COLOFON

De Zwerfsteen is de kwartaaluitgave van de Historische Vereniging van (de voormalige gemeente) Steenderen, opgericht 1 juni 1992.

REDACTIE

Eindredacteur en layout:
Robert Sesink
Kastanjelaan 23
7221 GC Steenderen
Tel. 0575-450743
Email: robert@sesink.nl

Redactieleden:
Mieke van der Valk
Herman Nieuwenhuis

Correctie: Anneke Parent

BESTUUR

Voorzitter:
Gerard Huetink
Bakerwaardseweg 15
7226 LR Steenderen
Tel. 0575-441274

Secretaris:
p.a. Ans Uenk-Preuter
Kruisbrinkseweg 14a
7227 DA Toldijk
Email: hvs.1992@hotmail.com

Penningmeester:
Maurice Cremers
A. Ariënsstraat 35
7221 CA Steenderen
Tel. 0575-555815

LEDEN

Willy Pasman, 0575-452457
Marja Geurts-Melgers, 0575-450042
Fred van der Mije, 0575-441806
Ans Uenk-Preuter, 0575-452000
Bertus Rietberg, 0575-452004
Karel Meenink, 0575-451707

ARCHIEF

Ons archief aan de Hofstraat 4 te Baak is op donderdagmiddag voor leden en geïnteresseerden geopend. Email: h-v-s@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt 25 euro per jaar per adres.

Bankrelatie:
Regiobank Steenderen
Bankrekening: 685289710,
t.n.v. Hist. Ver. Steenderen.

Losse nummers van de Zwerfsteen zijn te verkrijgen bij het secretariaat. Kosten: 5 euro per stuk; 7,50 euro in geval van omvangrijker uitgaven.

Reactie op Wie is wie nr. 2011-4

Tot nu toe heb ik één reactie van Wim Knaake ontvangen. Op de linker foto: De 1e persoon is Jan Beefink, de vader van Freek Beefink. De 2e persoon is Jan Hekelman (bijnaam: Bob), de 3e persoon is Ap van Wilsem, de 4e is Gerrit Hulshof en naast hem staat Reind Zweverink.

Tot slot bij het vaandel, met witte broek, onmiskenbaar, Henk Eeltink van de Molenkolkweg. Uiterst rechts, half zichtbaar, met witte broek waarschijnlijk Kees Wolsink de vendelzwaaijer.

Op de rechter foto:
Links achter Hulshof is Ab Koekkoek, vroeger

de schilder van de Burg. Smitstraat zichtbaar.
Wim, bedankt voor deze informatie.

Marja Geurts ■

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

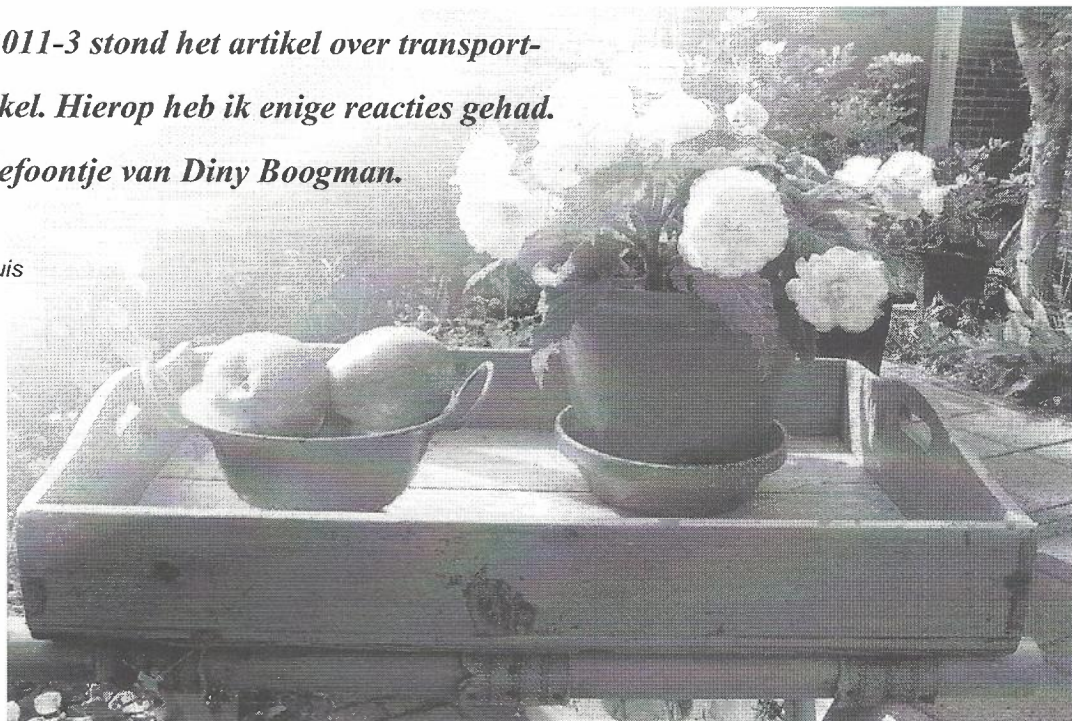

Reactie op artikel Zwerfsteen 2011-3

Transportbedrijf Donderwinkel

In de Zwerfsteen 2011-3 stond het artikel over transportbedrijf Donderwinkel. Hierop heb ik enige reacties gehad. Zo kreeg ik een telefoontje van Diny Boogman.

Door Herman Nieuwenhuis

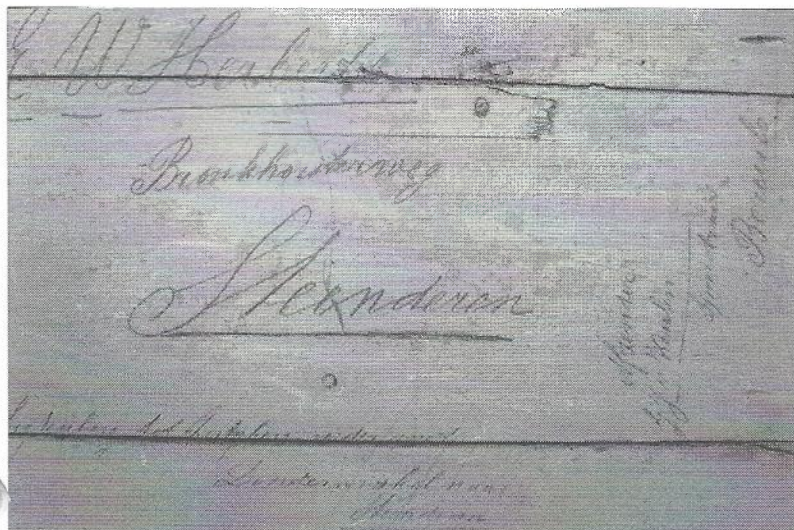

Naast het feit dat ze het heel leuk vond om te lezen, gaf ze aan nog een oude mangelbak in haar bezit te hebben die vervoerd was door de firma Donderwinkel. Een mangelbak werd vroeger gebruikt om de was die door de mangel gehaald werd op te vangen. Mangelen is het glad maken van linnengoed. Tegenwoordig zien we de mangelbak vooral als decoratie. De mangelbak is wat dieper dan een dienblad. Onder haar mangelbak stond de volgende tekst:

Wed. E.W. Herberts
Bronkhorsterweg
Steenderen

Met voerman Ligtenberg tot Zutphen
Verder met Donderwinkel naar
Steenderen

Afzender
G.J. v Keulen
Spoorstraat
Borculo

Elbert Willem Herberts, familie van de Boogmans, was smid en is in 1901 in Steenderen overleden, zijn vrouw overleed in 1925. De mangelbak is dus waarschijnlijk al vóór 1925 verstuurd. Diny Boogman heeft ook de stamboom van de afzender uitgezocht.

Het is leuk om zulke reacties van lezers van de Zwerfsteen te krijgen. ■

Onderkant van de mangelbak

Priesmien veertien

Een brug te ver

Gemeente Steenderen had de weelde van twee veerponten over de IJssel. Immers we kunnen sinds mensenheugnis zowel in Bronkhorst als in Olburgen naar de overkant (en terug). Zo'n overzetpont betekent romantiek voor de toerist, maar veel hoofdbrekens voor een gemeentebestuur en de uitbaters. Door de jaren heen leverden de veerboten een bron voor vele verhalen.

Door Juus Wijers

In 1950 had mijn vader met zijn zeiljachtje er ook al behoorlijk moeite mee.

Dan wordt Bronkhorst in 1976 uitverkoren om als basis te dienen voor de film "Een brug te ver". 25 Millioen dollar kosten en 50 miljoen dollar opbrengst. Tel uit je winst.

Bronkhorst zal er niet veel wijzer van geworden zijn, maar het moest toch voldoening geven. Hoofdrospelers in die oorlogsfilm waren niet de eerste de beste. Robert Redford, Sean Connery en Ryan O'Neal zijn namen die goed in het gehoor liggen.

Ik herinner me nog het enthousiasme van de trotse Verdi Breukink van de "Gouden Leeuw" in Bronkhorst. Een gigantisch decor werd opgebouwd en later weer afgebroken.

Die film gaat onder andere over de Slag bij Arnhem. Er bleef daar niet veel overeind en een fotomontage (1950) in Priesmien 11 getuigt nog van de enorme berg verzameld puin.

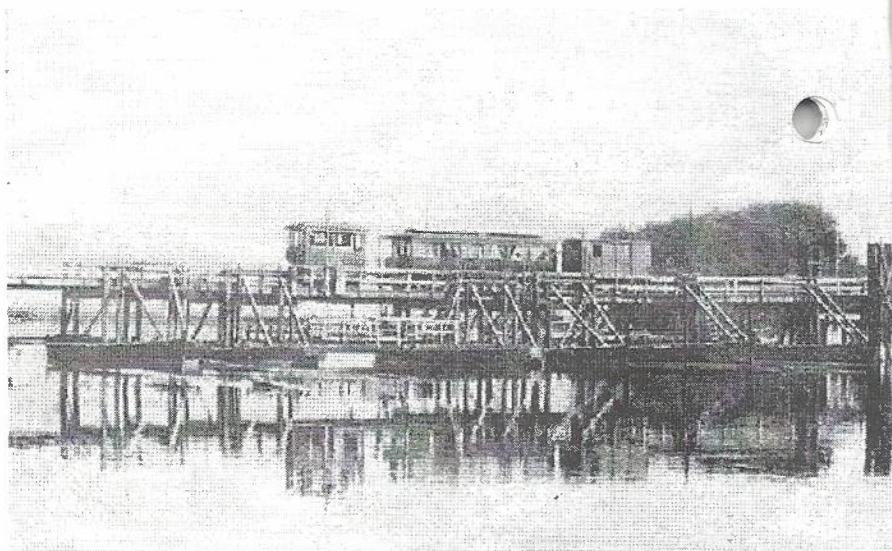
Voor een vaste brug zullen Olburgen en Bronkhorst wel nooit in aanmerking komen, maar Doesburg kent een rijke historie wat betreft de oeververbinding. Uit de oude stadsboekengegevens kon men opmaken dat er daar voor 1500 al een veerpont was. In 1590 bedraagt het jaarlijks pachtgeld van deze pont 14 daalders.

Aan de bestuurders werd niet veel terugverdiend. Ze waren vrij van veergeld! Een "Bonus" die ze zelf bedongen hadden.

Zeven dekschuiten droegen rond 1670 een houten wegdek. De Fransen, met wie we in oorlog waren, maakten er in 1672 maar gelijk kachelhoutjes van. Een zeer korte vreugde dus. Dan volgden 50 stadspontjaren.

In 1721 werd weer een schipbrug gebouwd en ruim een jaar later ramde een turfpraam uit Zwartsluis in op een drijver en die verdween naar de IJsselbodem.

In 1800 zonken vijf van de zeven brugschepen

Met een ideale waterhoogte passeerde de eerste complete tram in 1894 over de schipbrug bij Doesburg.

door een zware storm ook naar de bodem.

Dan wordt het weer bijna een eeuw aantobben met een veerpont.

Uiteindelijk ligt er toch weer een schipbrug met alle problemen van dien. Trams zonder locomotief gingen in 1881 voor het eerst de schipbrug over.

Bij Stalhouderij Wijers te Doesburg werd een contract gesloten om de tramdelen met een of meerdere paarden over de brug te trekken.

Tientallen jaren is er geëxperimenteerd, maar op 9 juni van 1894 konden zelfs de locomotieven met de rijtuigen de brug passeren.

Maar... in 1897 schenkt schrijver Alexander Verheull de gemeente Doesburg een bedrag van 77.000,- gulden. Hij hoopte daarmee af te zijn van het ergerlijke wachten wat kennelijk toch

In 1947 werd op dit traject de tram afgedankt. Zo te zien reden de GTW bussen af en aan om dit feit te vieren.

nog al te vaak aan de orde was. Het doorlaten van de scheepvaart vroeg natuurlijk veel tijd. Daarvoor moest steeds het middengedeelte van de brug worden uitgevaren. Bij mijn weten heeft deze gulle daad van de schrijver niet geleid tot de benaming "Alex Verheullbrug". Gemiste kans?? Als er toch iemand "over de brug gekomen" was, was hij het wel!

Zeer laag en zeer hoog water gaf een holle en bolle brugstand en de daarmee gepaard gaande problemen. De scheepvaart kon de brug passeren met veel stuurmanskunst. Maar de machinist van de tram kreeg ook wel vaak klamme handen om heelhuids aan de andere kant te komen.. Dat ging natuurlijk nogal eens mis.

Aan de stadskant van de brug lag de halte "het Veer". Het was zowel café als logement. Vooral tijdens de perioden van het pontveer kon men daar comfortabel de wachttijd doorbrengen. Glaasje op... laat je rijden (in de diligence). Met de komst van de schipbrug en de tram liep de klandizie van het logement terug en het is te betreuren dat monumentenzorg de verpaupering van dit rustieke pand nog voor de oorlog niet heeft kunnen voorkomen.

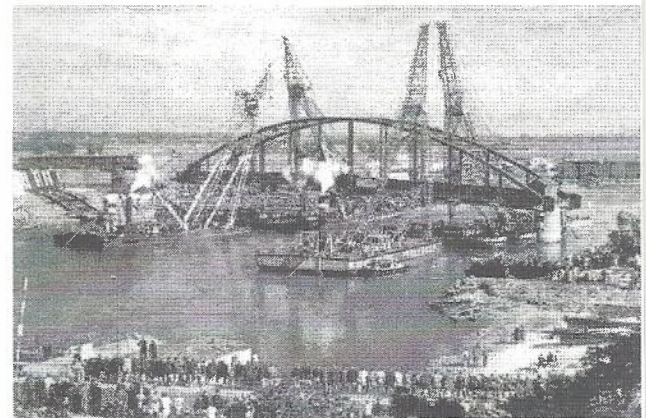
Ik heb al eens geschreven over de gewoonte van 'het geven van bijnamen'. Machinist H.J. Buunk werd jarenlang de "Onderzeeër" genoemd. In 1924 reed hij met de personentram van Doetinchem naar Dieren. Door het hoge water stond de brug erg "bol". Hij nam de bolling met een aanloop, ontspoorde en de loc raakte van de rails, brak door de omheining, verloor het contact met het voorste rijtuig en verdween zo de IJssel in. Buunk zag kans uit de loc op een drijver te springen en redde zo zijn leven. Na drie weken deed dezelfde locomotief gewoon weer dienst. 1950 is wel een bijzonder jaar geweest. Ten eer-

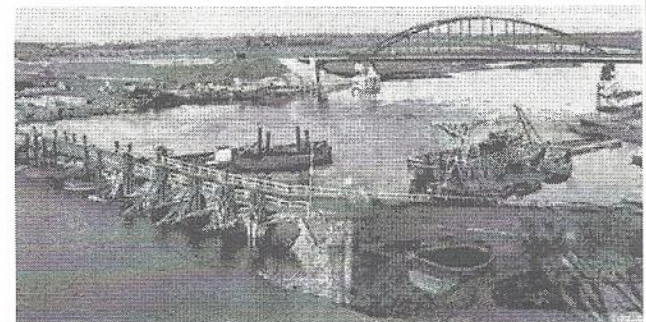
Het oude veerhuis aan Doesburgkant. De tram uit Dieren komt van de brug aangestormd.

1924 De legendarische locomotief wordt al weer opgevist.

Doesburg 1951. Op spectaculaire wijze werd de prefab-boog afgehangen.

De overspanning op zijn plaats. En nu maar slopen die oude schipbrug.

ste omdat er zich toen in dat jaar een tragische ramp voltrok bij Olburgen. Een overzetroeiboort sloeg om en er verdronken 5 mannen. Ten tweede voor mijzelf omdat ik met ouders en broer in dat jaar in augustus per zeiljachtje Bronkhorst bezocht. Maar ook in datzelfde jaar werden er nieuwe plannen gesmeed voor een vaste brug bij Doesburg.

Kon het nog sneller? In 1952 werd de huidige brug geopend door H.M. Koningin Juliana. Hiermede werd de Achterhoek voorgoed ontsloten.

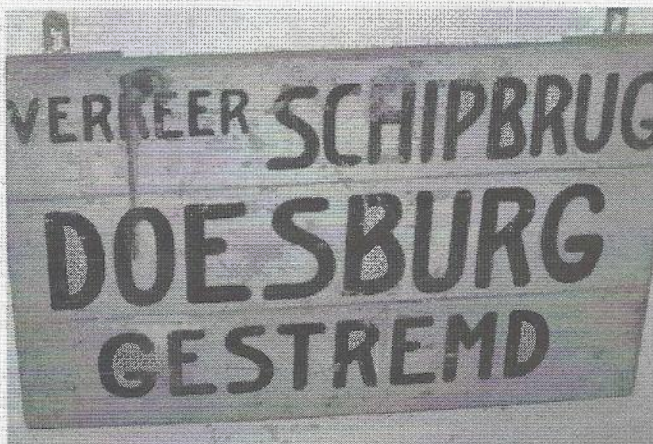
Rond 1948 maakte de havenmeester van Doesburg in 272 werkdagen een model van de schipbrug over de IJssel. Op dat moment zal er een noodbrug geweest zijn want in 1945 hebben de bezetters de brug vernield. De maquette van de Heer G.J. ter Haar is een model zoals de brug er in 1890 uitzag. ■

1949. De Heer G.J. ter Haar voldaan achter zijn brugmaquette.

Foto's van een aantal originele borden zoals die vroeger de schipbrug van Doesburg sierden.

In 1952 kon bovenstaand bord geconserveerd worden voor het museum.

Bronkhorst, stad in de middeleeuwen

Zoals velen van u zich nog kunnen herinneren heeft in het verleden de Historische Vereniging Steenderen (HVS) haar medewerking verleend aan het Project "Bronkhorst, stad in de Middeleeuwen". Dit project is gedraaid in 2006 en 2009. Circa 180 Steenderense kinderen hebben hier toen aan meegedaan. Liesbeth Oukes, verslaggever van het Contact, en Gerard Wesselink, lid van de HVS, hebben hierover gepubliceerd in respectievelijk het Contact en de Zwerfsteen.

De groepen 7 en 8 van al de zes basisscholen in de voormalige gemeente Steenderen hebben ons gevraagd om dit project in 2012 nog een keer te doen. Hier zijn dan circa 135 kinderen bij betrokken. Het project wordt voor de scholen en ons gecoördineerd door Bureau Cultuur en School uit Doetinchem.

Het project ziet er globaal als volgt uit:

1. Op school wordt het verhaal van Henne voor-gelezen. Een verhaal met een open eind. Een 10-jarig jongetje in de middeleeuwen, dat de andere dag aan het werk moet als metselaar bij metselaar Hulshof, maar aan de vooravond hiervan nog een kwajongensstreek uithaalt.
2. De kinderen worden in de Gouden Leeuw in Bronkhorst ontvangen. Hier wordt middels een driedimensionale maquette de geschiedenis en het ontstaan van het stadje Bronkhorst verteld. De kinderen bouwen zelf de maquette op.
3. Parallel hieraan gaat een andere groep aan de hand van een vragenboekje een rondleiding maken door Bronkhorst. Er wordt in het stadje ook verteld waar Henne gelopen heeft.
4. Nadien wordt op school het slot van het verhaal verteld.

De punten 2 en 3 worden uitgevoerd en/of begeleid door leden van de HVS.

Het project gaat lopen 5, 6 en 7 juni 2012.

Vier leden van de HVS zijn hier momenteel bij betrokken. Als er mensen zijn die het wel leuk vinden om hieraan mee te doen, of om alleen maar te kijken hoe het werkt, zijn dan van harte welkom op de genoemde dagen. Medio mei komen we bij elkaar om de details door te nemen. Inlichtingen en opgave voor deelname bij: Gerard Wesselink, telefoon 0575 - 441489, email; g.wesselink@hetnet.nl Onze motivatie is om de kinderen in Steenderen bewust te maken van de geschiedenis van hun woon- en leefomgeving en om zuinig te zijn op ons cultureel erfgoed.

Dit is project één. Verder was er nog de vraag vanuit de scholen: "zijn er vaders, moeders, opa's of oma's in Baak, Toldijk, Steenderen, Bronkhorst en Olburgen die voor de klas verhalen kunnen vertellen over de geschiedenis van de directe leefomgeving, of vragen van kinderen kunnen beantwoorden, of samen met de kinderen in hun eigen leefomgeving een wandeling of fietstocht willen begeleiden langs markante punten, gebouwen en hen hierover wat kunnen vertellen. Dit in samenspraak met de leerkrachten van de betreffende basisschool.

Inlichtingen, vragen of opgave voor deelname kunnen gesteld worden aan Gerard Wesselink. Hij zal er op toezien dat opgave voor deelname op de juiste plaats terecht komt.

Gerard Wesselink ■

H.E. Wijers (1857-1911)

Hoe het gaat op het IJs

Wijers werd in Steenderen geboren en overleed eveneens in die plaats, waar hij een slagerij bezat. Hij publiceerde in hoofdzaak in de plaatselijke krant. Zijn gedichten zijn zowel in het Nederlands als in dialect geschreven en bewegen zich op het terrein van het plaatselijke gebeuren, zoals de opening van de tramlijn Zutphen-Emmerik in 1900 of de onthulling van het monument op het graf van Jan Frederik Oltmans (1896). Zijn gedichten zijn gebundeld in "Geldersche Hutspot", waarvan de eerste druk in 1903 verscheen, maar die in 1922 nog een tweede druk beleefde.

'k Weet niet of ge minnaar zijt
Van sneeuw en ijsvermaken.
Zoo neen ! och ga dan liever heen,
Of 'k zal mijn voordracht staken.

Want wat ik u vertellen ga,
Zijn wintertafereelen.
En mocht ge daar soms tegen zijn,
Dan zou ik u vervelen.

Ik stel u voor een winterdag,
Met helder vriezend weder.
Reeds veertien dagen dekt de sneeuw
Het aardrijk zacht en teeder.

De lucht is helder, zacht en blauw,
De zon zendt hare stralen
Vol gloed en kracht, als blijk van min,
Door liefdevol te pralen.

Eerst op slooten, toen op grachten,
Later op rivier en meer
Zonder buigen, zonder kraken
Drukt de harde ijskorst neer.

De priksleë vliegt daar gierend heen
De schaats wordt aangebonden,
Van jong en oud klinkt vreugde rond
Uit honderden van monden.

Hel ijsveld spreekt "kom toef nu niet",
"Eerst was ik broos en teer",
"Maar nu! waag vrij U op mijn rug"
"Want, buigen doe 'k niet meer".

De tijd is daar! Nu scheppen vreugd
De jongeling en de maagd. –
De min vangt aan! – Op 't gladde ijs
Wordt meen'ge maagd gevraagd.

Zie! daar rijdt mooie Truitje heen
Een meisje als melk en bloed
Met sprekend oog, zoo liefdevol,
En vriend'lijk zacht gemoed.

Het haar is blond, het oog is blauw
De schaats sluit om de schoen
De lieve mond, de bolle wang
Die lokken tot een zoen.

Trui draait en zwaait de ijsbaan rond
Is bij een elk gezien
Doch smaakt alleen toch niet de pret
Die 't ijs de jeugd kan biën.

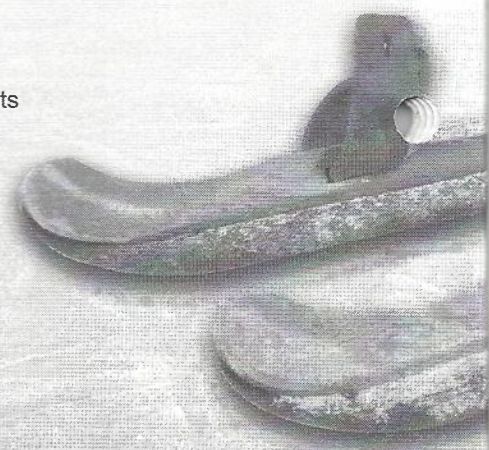
Daar giert een stoere boerenknaap
Haar met een zwaai voorbij
Te kort van snee, grijpt Truitjes schaats
En rukt haar overzij.

Ze vallen beiden tuim'lend neer
Doch zonder ongeluk
Een enk'le schram, een blonde plek,
Maar – Truitjes schaats is stuk.

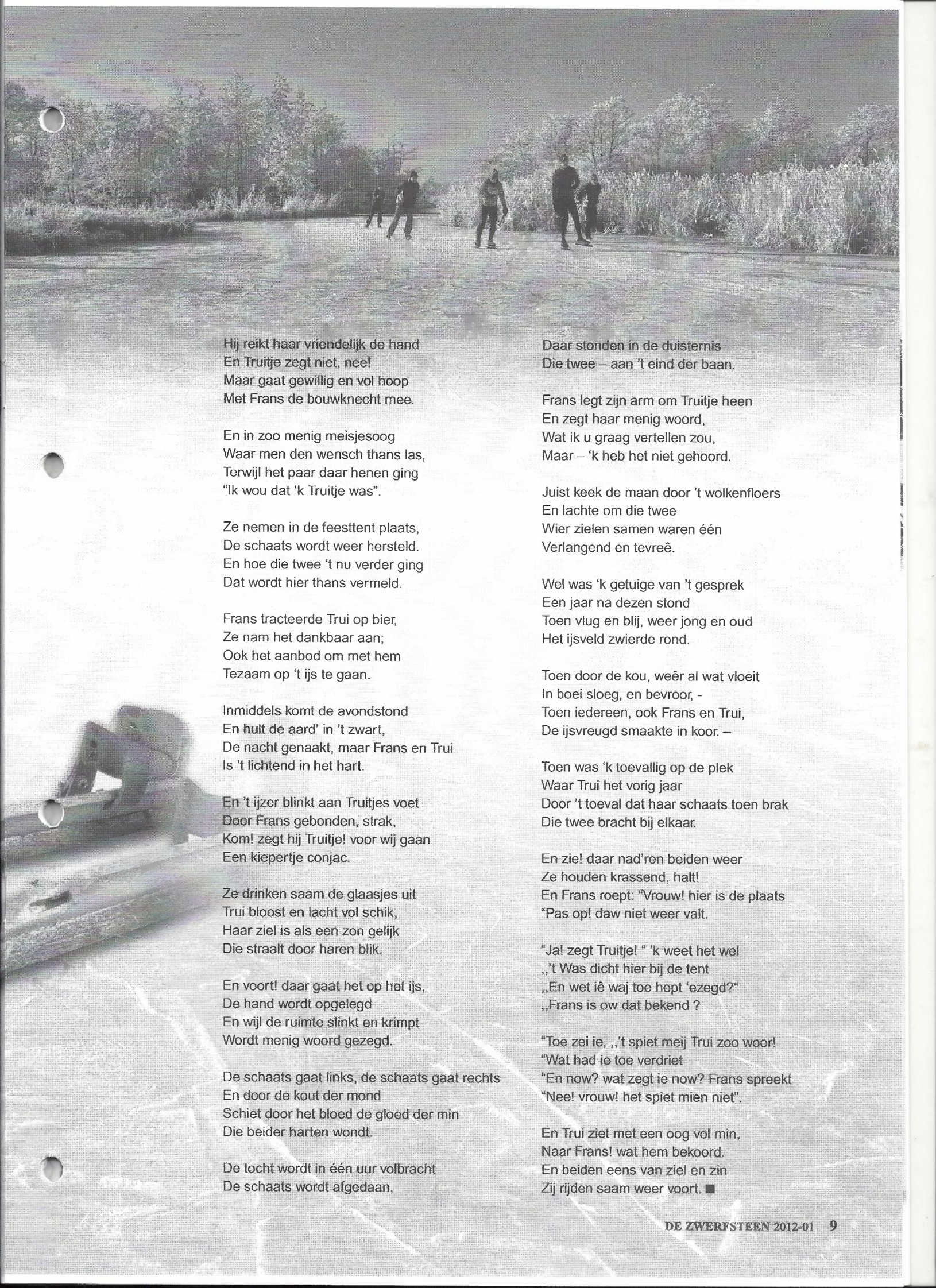
En Frans, de sterke boerenknecht
Helpt Trui weer op de been,
Maakt ned'rig voor de maagd excuus
En rijdt niet dadelijk heen.

Hij spreekt, en goedig klinkt zijn stem
"Low na de bier tent goon,
"Door maak ik ow de schaatse weer.
"Zeg ei ow zeer e'doon?"

"Truijken! 's spit mien, 't is mien schuld,
Doch 't meisje spreekt geen woord
Tot Frans, die forsch daar voor haar staat
En heel haar ziel bekoort.

Hij reikt haar vriendelijk de hand
En Truitje zegt niet, nee!
Maar gaat gewillig en vol hoop
Met Frans de bouwknicht mee.

En in zoo menig meisjesoog
Waar men den wensch thans las,
Terwijl het paar daar henen ging
"Ik wou dat 'k Truitje was".

Ze nemen in de feesttent plaats,
De schaats wordt weer hersteld.
En hoe die twee 't nu verder ging
Dat wordt hier thans vermeld.

Frans tracteerde Trui op bier,
Ze nam het dankbaar aan;
Ook het aanbod om met hem
Tezaam op 't ijs te gaan.

Inmiddels komt de avondstond
En hult de aard' in 't zwart,
De nacht genaakt, maar Frans en Trui
Is 't lichtend in het hart.

En 't ijzer blinkt aan Truitjes voet
Door Frans gebonden, strak,
Kom! zegt hij Truitje! voor wij gaan
Een kiepertje conjac.

Ze drinken saam de glaasjes uit
Trui bloost en lacht vol schik,
Haar ziel is als een zon gelijk
Die straalt door haren blik.

En voort! daar gaat het op het ijs,
De hand wordt opgelegd
En wijl de ruimte slinkt en krimpt
Wordt menig woord gezegd.

De schaats gaat links, de schaats gaat rechts
En door de kout der mond
Schiets door het bloed de gloed der min
Die beider harten wondt.

De tocht wordt in één uur volbracht
De schaats wordt afgedaan,

Daar stonden in de duisternis
Die twee – aan 't eind der baan.

Frans legt zijn arm om Truitje heen
En zegt haar menig woord,
Wat ik u graag vertellen zou,
Maar – 'k heb het niet gehoord.

Juist keek de maan door 't wolkenfloers
En lachte om die twee
Wier zielen samen waren één
Verlangend en tevreë.

Wel was 'k getuige van 't gesprek
Een jaar na dezen stond
Toen vlug en blij, weer jong en oud
Het ijsveld zwerde rond.

Toen door de kou, weër al wat vloeit
In boei sloeg, en bevroor, -
Toen iedereen, ook Frans en Trui,
De ijsvreugd smaakte in koor. –

Toen was 'k toevallig op de plek
Waar Trui het vorig jaar
Door 't toeval dat haar schaats toen brak
Die twee bracht bij elkaar.

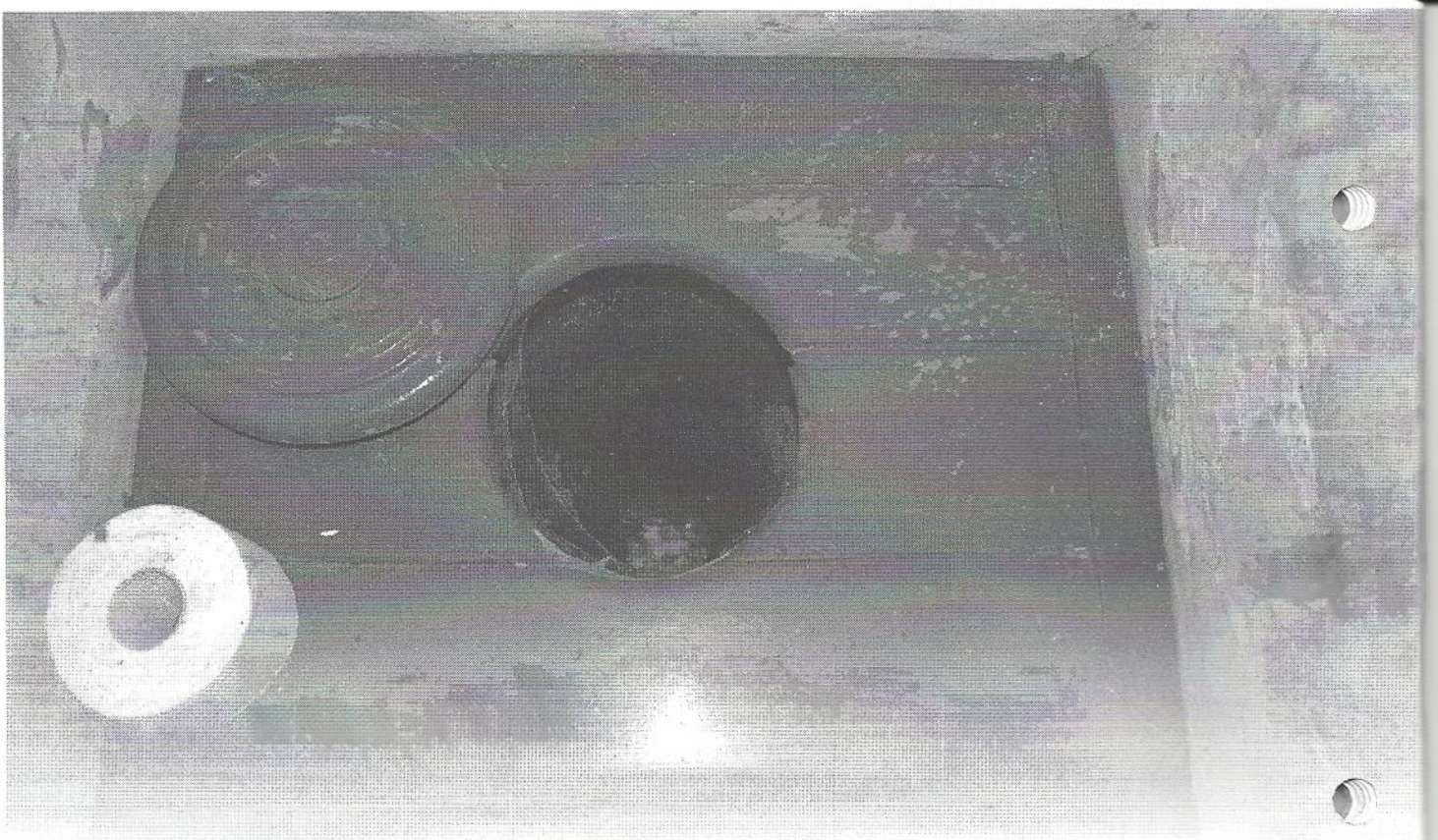
En zie! daar nad'ren beiden weer
Ze houden krassend, halt!
En Frans roept: "Vrouw! hier is de plaats
"Pas op! daw niet weer valt.

"Ja! zegt Truitje! " 'k weet het wel
„'t Was dicht hier bij de tent
„En wet ië waj toe hept 'ezegd?"
„Frans is ow dat bekend ?

"Toe zei ie, „'t spiet mej Trui zoo woor!
"Wat had ie toe verdriet
"En now? wat zegt ie now? Frans spreekt
"Nee! vrouw! het spiet mien niet".

En Trui ziet met een oog vol min,
Naar Frans! wat hem bekoord.
En beiden eens van ziel en zîn
Zij rijden saam weer voort. ■

Iets over de toiletruimte

Een toiletruimte met een wc of watercloset wordt als een normaal voorkomende ruimte in onze omgeving gezien. Toch op veel plaatsen in de wereld ontbreekt die ruimte heden ten dage nog. Bij ons is het normaal dat je op een closetpot met waterspoeling gaat zitten. In sommige landen heeft men hurkclosets. Maar hoe was het vroeger?

Door Wim Jansen

Vroeger was alles anders en beter, vertellen vaak oudere mensen. Sommige ouderen verlangen naar vroeger. Maar als je ze spreekt en vraagt 'ook een oude toiletruimte' gemaakt van een houtenplank waar je op zit of een tonnetje, néé, nee dat niet!

In vroegere beschavingen kende men al toiletten. Zelfs de Romeinen hadden al een rioolsysteem en openbare toiletruimte. Maar gewone mensen in die tijd moesten hun behoeften kwijt in de natuur, boven op een mesthoop, op straat of op een emmertje die soms geleegd werd op straat. Gezond was dit alles niet.

Tot in de middeleeuwen is er niet veel veranderd. Alleen dat kasteelheren hun behoefte in een apart, aan de kasteelmuur bevestigd kamertje deden. Hun uitwerpselen belandden in het gunstige geval in de slotgracht. Hygiënisch was dat in het geheel niet, want vaak werd het slotwater ook als drinkwater gebruikt.

In de tijd van de renaissance, zo rond 1450, vonden de kasteelheren een dergelijk toilet aan de kasteelmuur bevestigd, niet fraai en werd de 'gemaksstoel' of 'kakstoel' geïntroduceerd. Onder de stoel, met een gat in de zitting, kon je een emmer plaatsen. De kakstoel stond gewoon in het woonvertrek. De kasteelheren en andere rijken deden het op een kakstoel en het personeel leegde, na het gereedkomen, de emmer. Zo is ook bekend dat Lodewijk XIV vaak zijn gasten ontving, gezeten op zijn Koninklijke kakstoel. In die tijd ontstonden ook de latrines, een meerpersoonspoepdoos waarop je gezamenlijk kon zitten en waar de poep in een goot, een open gat of sloot viel. Deze kom je in Scandinavië nog regelmatig tegen.

Stadsbewoners namen het vaak niet zo nauw. Men kon rustig tussen 2 kantelen van de stadsmuur gaan zitten en de uitwerpselen vielen buiten de stadsmuur vaak in de gracht waar men ook veelal het was- en drinkwater uithaalde.

In de 17e eeuw kwamen de beerputten in zwang, niet alleen voor fecaliënresten, maar beerputten werden ook gebruikt als afvalbak. Men maakte kakdozen, een houten kist of bankje met een gat er in die uitmondde boven de beerput.

Maar open beerputten veroorzaakten vaak gezondheidsproblemen, het vocht uit de beerput kwam vaak in aanraking met de waterput en kon ziekten als tyfus veroorzaken.

Aan het einde van de 18e eeuw was al in Engeland, de ons bekendstaande wc uitgevonden. De wc won snel aan populariteit toen in Engeland tienduizenden cholera slachtoffers vielen.

De Britten begonnen op grote schaal riolen en waterleidingen aan te leggen. Sinds de invoering werd men geleidelijk steeds preutser. Veel mensen bleken prijs te stellen op privacy tijdens ons dagelijks karwei.

Ook in Nederland kwam regelmatig cholera voor. In 1866 waren er alleen al in Zutphen, 152 gevallen van cholera bekend waarvan 97 met dodelijke afloop.

Nederland wachtte nog even, maar uit hygiënische besef begon men in de 19e eeuw met het tonnen systeem. In 1873 zien we dat in Groningen als eerste plaats in Nederland het tonnenstelsel ingevoerd wordt. Zutphen volgt in 1874. De besmetting, door ziekten en stank overlast, werd aanmerkelijk minder. Dit systeem, was ook een stuk goedkoper dan een rioleringsysteem. De tonnen werden tegen een geringe vergoeding opgehaald en vervangen door een schone. Had men een ernstige ziekte in huis dan werd de ton vaak voorzien van een kleurtje.

De tonnen stonden niet in huis, maar men bouwde veelal een klein hokje aan de buitenzijde, waar de ton inkwam te staan met daarboven een plank met een ronde opening voorzien van een dekselafdekking.

Vijf jaar later, in 1879 waren in Zutphen al 995 privaattonnen in gebruik. In 1900: 2821 stuks, in 1914: 2993 stuks en in 1925 daalde het aantal naar 2768 stuks. In de jaren twintig begon men op grote schaal de riolering aan te leggen.

In Zutphen, net buiten de Laarpoort, stond een loods waar de tonnetjes werden gereinigd met carbolzuur. Veel inwoners maakten daar geen gebruik van, omdat dit systeem geld kostte. Zij hadden boeren in hun omgeving, die geregeld gratis de mest kwamen ophalen. Schoonmaken van die tonnen werd door de boeren niet gedaan wat regelmatig ziekte tot gevolg had. Tot ver na de Tweede Wereldoorlog in begin jaren '70, was dit systeem op veel plaatsen nog in gebruik.

Het heeft een hele tijd geduurd alvorens overal riolering was aangebracht.

Het platteland maakte veel gebruik van beerput-

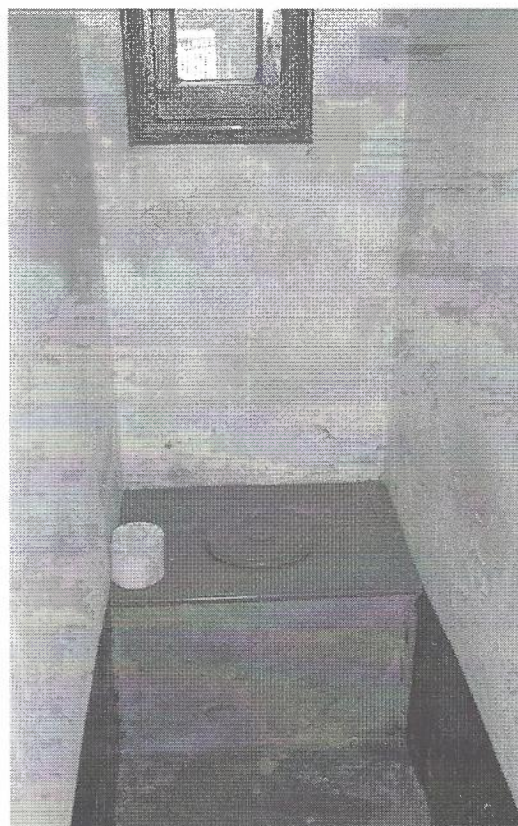

Foto links en boven zijn in 2010 gemaakt te Loenen.

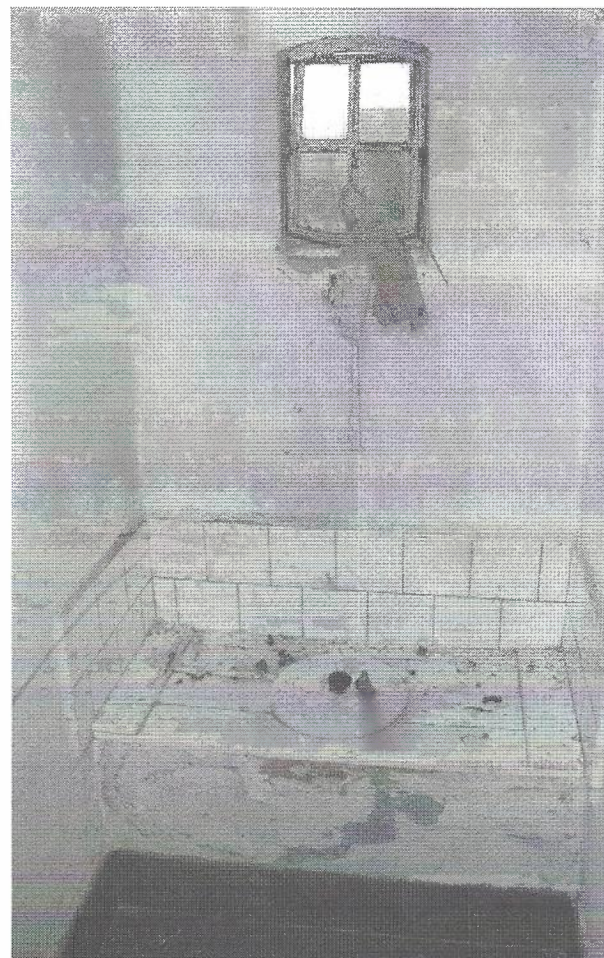

Foto gemaakt in 2008 aan de Z.E. weg nr 14 in Toldijk. Dit is het raampje dat op de coverfoto zichtbaar is.

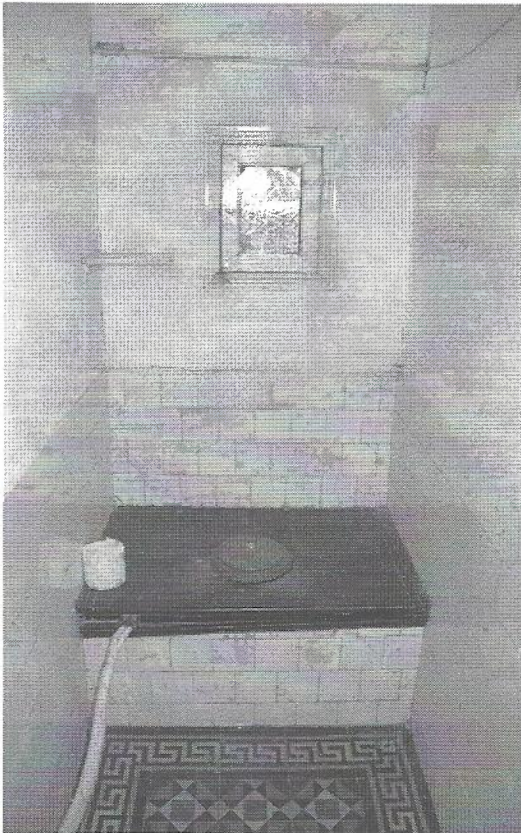

Foto gemaakt te Wapenveld in 2010.

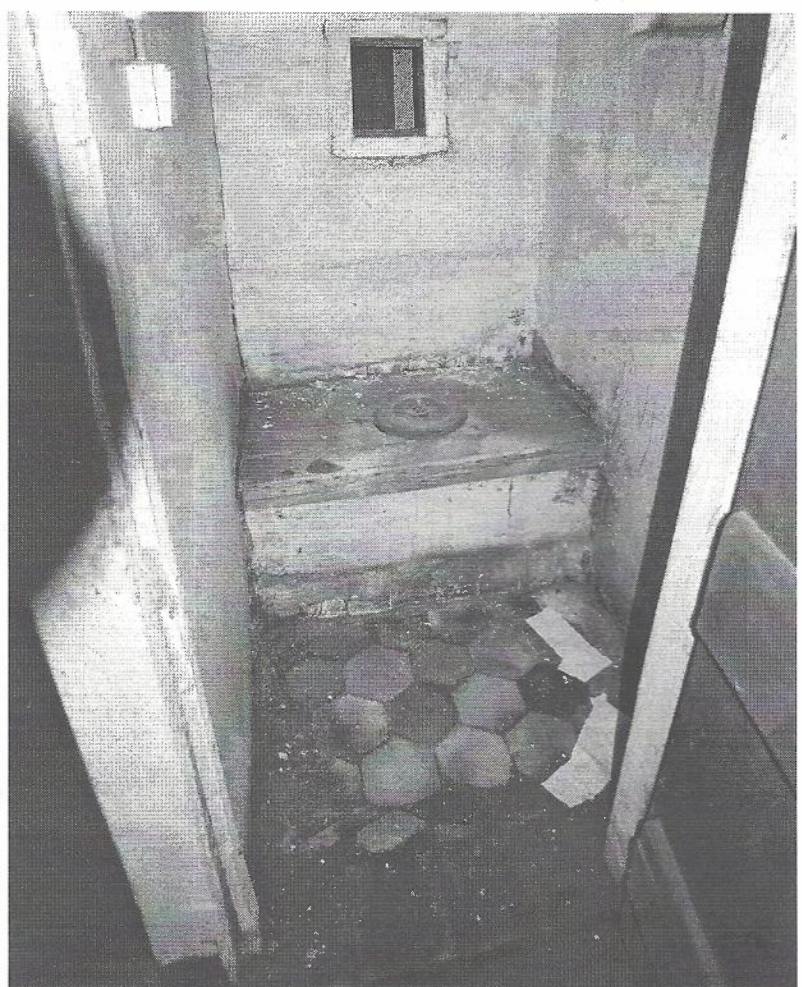

Foto gemaakt te Marle in 2011. (Alle foto's zijn beschikbaar gesteld door architectenbureau Boerman)

ten, die een overloop hadden naar een zinkput, ook wel zak- of stapelput genoemd, waar ook het overige afvalwater inkwam en in de grond weg zakte. Was de beerput vol dan werd hij leeg geschept en later werd de put leeg gezogen met een gierwagen. Sinds eind 20e eeuw is het verplicht een woning aan te sluiten op de riolering. Zelfs bij bouwwerken en bij evenementen, zoals bij de jaarlijkse kermis, worden tegenwoordig mobiele toiletten geplaatst.

In mijn jeugd was dat nog niet van toepassing en ook niet in mijn begintijd in de bouw.

Eind 50-er jaren van de vorige eeuw was er soms op de bouwplaats een houten wc-hokje, voorzien van een zitstok boven een open gat in de grond. Als er geen wc was, dan liep je gewoon het bos in.

Jan de opperman, moest ieder middag vlak na 'schoftijd' zijn dagelijkse behoefte kwijt, daar kon je de klok op gelijk zetten. Omdat Geert dan altijd moest wachten op stenen of mortel om verder te kunnen metselen, verveelde hem dit. Bijna ieder dag kreeg Jan te horen dat hij op een andere tijd moest gaan. Jan trok zich daar niets van aan en ging iedere dag op hetzelfde tijdstip. Op een dag vertelde Geert ons dat hij Jan dit die middag eens zou afderen. Vlak na schoftijd ging Jan de bebossing in en Geert sloop, gewapend met een bats voorzien van een lange steel, achter hem aan. Wij slopen stilletjes achter

Geert aan. Jan zocht een mooie plek op, ietwat verscholen, zodat je hem vanaf de bouwplaats niet kon zien zitten. Jan deed eerst zijn overal, toen zijn bovenbroek en zijn onderbroek naar beneden, en ging gehurkt zijn behoefte zitten doen. Geert schoof toen langzaam de bats naar zijn richting onder zijn kont, en ja hoor, even later deed Jan zijn behoefte precies boven op de bats. Geert trok heel voorzichtig de bats weg en sloop een stukje terug. Gelukt, fluisterde hij tegen ons. Wij slopen ook wat dichterbij de plek en zagen dat Jan zijn onderbroek op trok, toen zijn bovenbroek en toen zijn overal. Ieder mens is trots op zijn prestatie en wat doet hij dan, hij kijkt om, om te zien wat hij gepresteerd heeft, zo ook Jan. Jan kijkt, kijkt nog een keer en ziet niets! Dat kan toch niet dacht hij toen! Het is toch niet aan de kant op mijn broek of in de overal gevallen!

Jan begon zich uit te kleden. Eerst de overal naar beneden, kijken, voelen, nee niets, toen zijn bovenbroek, weer kijken en voelen, weer niets, toen zijn onderbroek, hij voelde en zag weer niets. Dan alles maar uit dacht hij om zijn kleding te controleren, maar hij vond niets. Wat hebben wij toen gelachen, Jan in zijn blote kont al zoekende naar zijn prestatie. Hij hoorde ons lachen en zag ons staan en toen begreep hij wat er gebeurd was. Nadien heeft Jan het nooit meer gedaan, vlak na schoftijd. ■

● Digitaliseren archief HVS

De HVS heeft van het Coöperatiefonds van Rabobank Graafschap-Noord een bijdrage van 2.000 euro ontvangen voor haar project "Digitaliseren van het archief van de HVS".

Het archief van de HVS bevat een verscheidenheid aan historische boeken, kaarten, foto's, documenten, facturen, administraties en historische uitgaven. Deze worden op dit moment fysiek opgeslagen in kasten en dozen in ons archief in Baak. Omdat de stukken her en der opgeborgen zijn, hebben we onvoldoende overzicht over de samenstelling en de omvang van onze (nog steeds groeiende) collectie. Bovendien is het zeer tijdrovend de aanwezige stukken terug te vinden waardoor we niet alert kunnen reageren op aanvragen van informatie.

De HVS wordt de laatste jaren veelvuldig benaderd door schrijvers, onderzoekers en mensen die onderzoek doen naar hun familiestamboom, met verzoeken om informatie te leveren. Het beantwoorden van deze vragen en het aanleveren van de gewenste informatie is op dit moment door de manier van archiveren behoorlijk tijdrovend, en vergt veel inspanning van de archiefcommissie die uitsluitend uit vrijwilligers bestaat. Wanneer we de hele collectie inscannen en digitaal vastleggen, wordt onze collectie eenvoudiger benaderbaar, toegankelijk en inzichtelijk. De ingescande collectie wordt middels een softwaretool gecatalogiseerd, waardoor we makkelijker in de collectie kunnen zoeken en we een

beter overzicht hebben over hetgeen de HVS aan historisch materiaal ter beschikking heeft. Informatievragers kunnen zelf in onze collectie grasduinen en dit trekt niet zo'n wissel op de archiefcommissie van de historische vereniging. We gaan de informatie uit onze collectie uiteindelijk via de website van de HVS (www.historischeverenigingsteenderen.nl) ter beschikking stellen.

Met de bijdrage van het Coöperatiefonds hebben we de aanschaf van een PC, een scanner en catalogiseringssoftware gefinancierd. Op dit moment (februari 2012) is de archiefcommissie begonnen met het inrichten van de catalogiseringssoftware en zijn de eerste collectiestukken uit het archief ingescand en gecatalogiseerd.

Leden die het leuk vinden dit traject te ondersteunen of mensen die ervaring hebben in het digitaliseren van een collectie, kunnen iedere donderdagmiddag een kijkje nemen in ons archief aan de Hofstraat 4 te Baak, de archiefcommissie is daar aanwezig van 13.30 - 16.30 uur. Of u neemt contact op met Geert Jansen (voorzitter van de archiefcommissie), met Willy Pasman (willy-dini@lister.nl) of met Henk Samberg (h.samberg@upcmail.nl). ■

Foto is gemaakt op de avond van de uitreiking van de symbolische cheques aan de vertegenwoordigers van de verenigingen.

“Historische recepten”

Erwtensoep!

Ingrediënten:

300 gram groene erwten, 15 gram zout, 2-3 liter water, 200 gram spliterwten, 2 preien, 1/2-1 knolselderij, 300 gram vers spek (evt. pekelspek of kinnebaksham), bladselderij, 500 gram varkensknieschijf (evt. krabbetjes, of een deel van een varkenspoot), rookworst, boter en roggebrood

Dit is een heel oud gerecht en de recepten hiervan variëren nogal.

Men kan in plaats van spliterwten ook hele erwten gebruiken. Spliterwten binden sneller, maar de smaak van hele erwten is pittiger. Om het binden te bevorderen kan er een geraspte aardappel toegevoegd worden.

Week de erwten en spliterwten een nacht van tevoren in 2 liter water. Kook ze dan ongeveer 2 uur lang in hetzelfde water met het spek en vlees.

Voeg het zout, de gesneden prei en knolselderij toe en laat dit een half uurtje opstaan.

Voeg zo nodig water toe.

De fijngesneden bladselderij wordt op het laatste moment door de soep geroerd.

Schep de soep op een bord en voeg dan pas de rookworst toe.

Beleg gesmeerd roggebrood met de in plakjes gesneden spek.

De tweede dag is de soep nog lekkerder.

Eet smakelijk! ■

Proefabonnement?

Naam _____

Adres _____

Postcode _____

Plaats _____

Telefoon _____

E-mail _____

Handtekening _____

Vul de bon in en stuur hem op naar:

Ans Uenk-Preuter (secretaris)

Kruisbrinkseweg 14a

7227 DA TOLDIJK

4

keer “De Zwerfsteen”
thuis bij u op de mat
voor slechts

201

25 euro

• Reactie op Wie is wie 2011-3

HARTELIJKE GELUKWENSEN

9-6-1963
9-5-1963

E 032

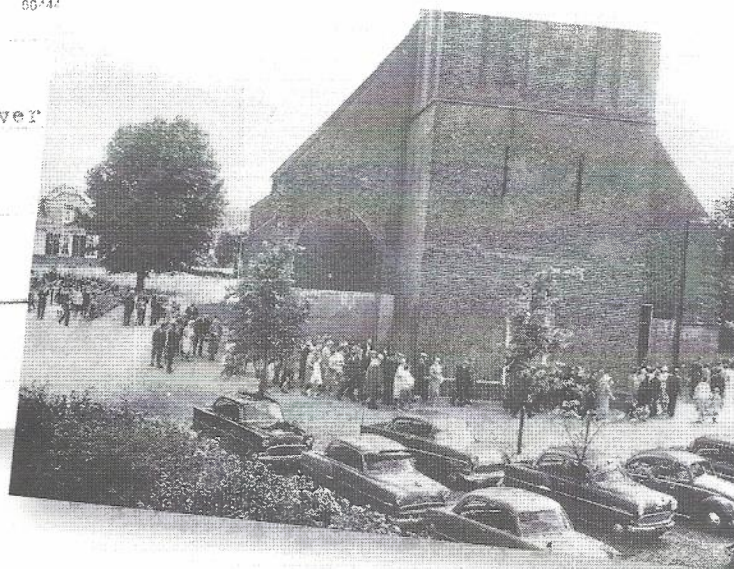
ECHTE FOTO.
99-44

Copyright Foto Zeylenmaker, Zaalphen

G. v. Veen-ten Oever

Lendlustweg 38

Hervormde Gemeente
Steenderen en Bronkhorst

Na.v. de foto in de Zwerfsteen 2011-3 kreeg ik de volgende reactie van Marinus Harenberg:

De kaart was, zoals ook al bij de foto vermeld stond, een felicitatiekaart van de N.H. kerk. De foto is gemaakt in de jaren vijftig van de vorige eeuw.

Toen op een gegeven moment de felicitatiekaarten op waren, moesten er nieuwe komen. Na enig overleg werd besloten dat de kerk zelf als afbeelding zou dienen. De toenmalige dominee

vond het wel belangrijk dat het zichtbaar was dat er veel mensen de kerk bezochten. De foto is enigszins in scene gezet. Voordat de kerkdienst begon bleek de toegangsdeur afgesloten. De mensen konden dus niet naar binnen. Op een gegeven moment werd aangegeven dat de deur geblokkeerd was en dat de mensen om moesten lopen om via een andere deur naar binnen te kunnen. Op dat moment is de foto gemaakt.

Herman Nieuwenhuis ■

Van de Activiteitencommissie

Maandag 12 maart 2012

Ledenvergadering

Na het officiële gedeelte gaat Vincent Kemper de nieuwe website van de Historische Vereniging Steenderen presenteren en toelichten m.b.v. beeldmateriaal.

Monseigneur Gerardus Martinus Jansen

Gerardus Martinus Jansen was een Steenderense jongen, die priester werd en door zijn mooie carrière ruime bekendheid genoot, niet alleen in zijn geboorteplaats, maar in het hele aartsbisdom Utrecht. Van die bekendheid is ruim een eeuw na zijn dood weinig meer over. Met dit artikel trachten wij deze ambitieuze dorpsgenoot uit de vergetelheid te halen.

door Anton Metz en Geert Jansen

Gerardus Martinus Jansen is geboren op 11-9-1828 te Steenderen en gedoopt te Baak. In Steenderen was er in die tijd nog geen RK kerk; de katholieken in het dorp hoorden bij de parochie Baak.

Na de gymnasia te Vreden en te Gemert te hebben bezocht, ging G.M. Jansen naar het kleinseminarie te Culemborg. Hij voltooide zijn opleiding aan het grootseminarie te Warmond en werd priester gewijd op 15-8-1851 te Oegstgeest. Hij was een goede student met een zeer brede belangstelling. Hij was geen groot spreker, maar legde zich naast de verplichte vakken toe op de studie van allerlei Oosterse en andere vreemde talen. Die talen bleven na zijn wijding zijn liefhebberij en ontspanning; niet alleen als hobby, maar ook om oude bronnen te kunnen bestuderen.

Hij begon zijn loopbaan als kapelaan te IJsselstein op 25-9-1851.

Aartsbisschop mgr. Zwijssen benoemde hem op 5-11-1856 tot secretaris van het aartsbisdom.

Mgr. Zwijssen zag de talenten van zijn secretaris en stelde hem op 30-9-1860 aan tot hoogleraar in de dogmatiek¹ aan het grootseminarie Rijsenburg;

hij zou dat vele jaren blijven tot 30-6-1896. De theologie werd zijn levensdoel. Met zijn geweldige geheugen, zijn grote scherpzinnigheid en enorme doorzettingsvermogen verwierf hij zich een uitgebreide, degelijke kennis op zijn vakgebied. Op twee onderwerpen heeft hij zich speciaal toegelegd: de H. Drieëenheid en de leer van Eucharistie.

Deze kennis heeft hij nagelaten in de vorm van een drie-delig boek "Theologia dogmatica". *"Het is een groots werk, eenvoudig van stijl, zowel in opbouw als in taal. Geheel zakelijk en sober, maar rijk van inhoud. De auteur heeft er het beste van zichzelf ingelegd; het werk getuigt van grondige en diepe kennis van de Schrift en de Overlevering."*²

Als tijdens de vakanties de studenten niet aanwezig waren, hadden de professoren ter plaatse ook geen verplichtingen. G.M. Jansen bracht de vakantieweken meestal bij zijn ouders in Steenderen door. Hij had dan de tijd voor studie en andere leesverplichtingen. Dagelijks ging hij de H. Mis lezen in de parochiekerk te Baak; een afstand van bijna een uur gaans, die hij te voet moest afleggen. Daar dit hem veel moeite en veel van zijn schaarse tijd kostte, richtte hij op 19 maart 1864 een verzoek aan de aartsbisschop om tijdens de vakantie in Steenderen de dagelijkse H. Mis te mogen opdragen in de nieuwe kerk te Steenderen, hoewel deze nog niet was ingewijd.

Indien voor boeken of ander drukwerk de toestemming van de bisschop was vereist (aangeduid met "imprimatur"), werden de conceptteksten vaak namens de bisschop beoordeeld door G.M. Jansen. Hij adviseerde vervolgens de aartsbisschop schriftelijk het "imprimatur" al of niet te verlenen; soms moesten eerst nog wat correcties worden aangebracht. Zie kopie.

Grootseminarie Rijsenburg, gebouwd in 1857, gesloten in 1968 en afgebroken in 1984. (foto coll. H.U.A.)

Een brief van prof.
Jansen betreffende
een "Imprimatur",
coll. H.U.A.

Rijsenburg 8 Januari 1895.

Lees Eerwaarde Heer!

Ik heb het brochure'tje van den Hl. Heer Essink
doorgelezen en daar niets ingevonden met de
aanmerking van een censor librorum zou verdie-
nen. Op enkele kleinigheden heb ik den Hl. Heer een
opmerking gemaakt, en aan hem, met een dank-
brief, het werkje teruggezonden.

Ik zou ook zonder Ull. schrijver moment Mousig-
neur, het imprimatur niet op de brochure geplaatst
en aan den drukker gezonden hebben.
Met de meeste gelukwensen voor het nieuwe
jaar ken ik hoogerachtend

Ull. dienaar

G. M. Jansen.

Er wordt in de winter regelmatig melding
gemaakt van een ernstige griepuitbraak met
veel zieken op het seminarie. "Op 2-2-1894 ligt
kanunnik Jansen al 5 dagen in bed met ernstige
longontsteking; de dokter denkt, dat hij wel zal
herstellen."

G.M. Jansen behoorde tot het drietal hoogle-
raren, dat jarenlang toonaangevend was en de
leiding had op het seminarie. Toen zij ouder wer-

De professoren van
Rijsenburg rond 1896
t.g.v. het bezoek van
de aartsbisschop
mgr. Van de Wetering
(zittend in het midden).
(foto coll. K.D.C.)

den, begon er verstarring op te treden. Zij gingen
niet meer met de tijd mee en hun wetenschap-
pelijke waarde voor Rijsenburg werd geringer.
Ook verloren zij het contact met de studenten en
werden ze beschouwd als oude heren, die men
niet al te serieus hoefde te nemen.

Toen in 1895 mgr. Van de Wetering aantrad als
de nieuwe aartsbisschop, ging hij het docenten-
corps drastisch verjongen. G.M. Jansen werd
van zijn functie ontheven en op 21-5-1896 be-
noemd tot vicaris-generaal³ van het aartsbisdom;
hij vestigde zich toen te Utrecht. Hijzelf zei tegen
zijn studenten dat hij was weggepromoveerd.

Vanaf 13-2-1879 is G.M. Jansen tevens kanun-
nik van het metropolitaan kapittel te Utrecht en
vanaf 22-9-1896 proost (is voorzitter) van dit
kapittel.

Op 17-9-1896 volgt zijn benoeming tot huispre-
laat van Z.H. de Paus (in dit geval een eretitel).

BID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER

den Hoogeerw. Heer

Mgr. Gerardus Martinus Jansen

Vicaris-Generaal van Z. D. H. den Aartsbisschop van Utrecht, Huisprelaat van Z. H. den Paus, Proost van het Metropolitane Kapittel van Utrecht, meermalen gesterkt door de H. Sacramenten en geheel berustend in Gods H. Wil overleden te Utrecht den 18^{en} Juli 1900.

Geboren te Steenderen	11 Sept.	1828
Priester gewijd te Oegstgeest	15 Aug.	1851
Kapelaan te IJsselstein	25 Sept.	1851
Secretaris van het Aartsbisdom	5 Nov.	1856
Professor aan het Groot-Seminarie Rijsenburg	van 30 Sept. tot 30 Juni	1860 1896
Kanunnik van het Metropolitane Kapittel	13 Febr.	1879
Vicaris-Generaal van Z. D. H. den Aartsbisschop van Utrecht	21 Mei	1896
Huisprelaat van Z. H. den Paus	17 Sept.	1896
Proost van het Metrop. Kapittel	22 Sept.	1896
Overleden te Utrecht	18 Juli	1900

De kroon der wijsheid is de vrede des Heeren.
Eccl. I. 22.

Ik zal verzadigd worden als uwe glorie zal verschijnen zijn.
Ps. XVI. 15.

HIJ RUSTE IN VREDE.

Het bidprentje, coll. K.D.C.

Mgr. Jansen is overleden op 18-7-1900 te Utrecht.

De bekende politicus dr. H.J.A.M. Schaepman hield de lijkrede. Hij was een vriend en bewonderaar van G.M. Jansen. Jansen was eerst vier jaar zijn leermeester en later zijn collega als professor op het seminarie.

Mgr. Jansen is begraven op het RK kerkhof te Driebergen-Rijsenburg.

Bij het 50-jarig jubileum van het grootseminarie in 1907 hield de toenmalige president prof. Van Hinsbergh de feestrede. Daarin komt mgr. Jansen uitvoerig aan de orde. "Mgr. Jansen – ik roem hem zoveel en ik roem hem zo gaarne. Ik heb sinds jaren en elke nieuwe dag, die God mij heeft geschonken, steeds duidelijker gezien, welk een monument van zijn reusachtige arbeid in zijn vorstelijk weten Jansen ons in zijn Theologia Dogmatica gegeven heeft. Wat moet hij hebben gezwoegd bij de hitte van de dag en in de stilte van de nacht. Gij hebt misschien nooit gehoord, dat prof. Jansen, meer zwijger als hij was dan spreker, zijn toehoorders in verrukking bracht. Maar leest zijn leer van de heilige Drieenheid of van de Eucharistie en gij zult in geesdrift geraken van de schoonheid van zijn theologie....."

Zijn familie

Generatie I

Frederikus Jansen, geb. rond 1770 te Hengelo (Gld), overl. 5-4-1829 in huis nr 232 te Drempt, nalatende 3 kinderen, tr. 7-2-1797 (RK) Gesina Branderhorst. Hij was dagloner te Drempt. Op 24-9-1800 werd geboren hun zoon *Hermanus Jansen*.

Generatie II

Hermanus Jansen, geb. 24-9-1800 te Drempt, kleermaker, overl. 16-2-1873 te Steenderen, tr. 5-7-1826 Hendrica Berendsen, geb. 2-1-1802 te Steenderen, overl. 16-4-1884 aldaar, d.v. Bernardus Berendsen, kleermaker, en Margaretha Sasvelt.

Hun kinderen:

1. Gerardus Martinus Jansen, geb. 10-9-1828, op 9-10-1852 door de gemeente uitgeschreven naar IJsselstein;
2. Frederica Berendina Jansen, geb. 3-2-1832, volg generatie III;
3. Margaretha Harmina Jansen, geb. 7-11-1834, bleef ongehuwd bij haar ouders wonen, overl. 24-6-1880.

Hermanus Jansen trouwde met de jongste dochter in bij kleermaker Berendsen op huis Steenderen nummer 41, kad. sectie O nr 147, nu Kerkhofweg 2. Zijn schoonmoeder was al overleden en de andere kinderen waren weg; schoonvader Bernardus Berendsen bleef bij hen wonen tot hij op 7-3-1839 kwam te overlijden op 78-jarige leeftijd. Ook waren er twee inwonende kleermakersknechten.

In dit huis werd hun zoontje Gerardus Martinus Jansen geboren.

Hermanus Jansen nam het huis met twee stukjes land, samen 0.29.70 ha, van de familie Berendsen over en nog een perceeltje bouwland elders van 0.28.10 ha. Het huis werd in de loop der jaren een of meerdere keren vernieuwd of verbouwd.

Oude huis van Eijmans (Kerkhofweg 2) rond 1906, op de gevel "M.J. EYMANS ZADELMAKERIJ" en op de deur "scheersalon"

De molen van Franken, staand op een terrein aan de huidige Begoniastraat (foto coll. familie Franken).

Op 16-2-1873 overleed Hermanus Jansen. De weduwe Hendrica Berendsen bleef hier wonen met haar dochter Margaretha en een dienstmeisje. Op 24-6-1880 overleed Margaretha Jansen. Hendrica Berendsen ging toen naar het gezin van haar andere dochter. Zij overleed daar op 16-4-1884. Het huis Kerkhofweg 2 werd vanaf 1880 verhuurd.

Na het overlijden van Hermanus Jansen bleven zijn huis en zijn land (inmiddels door aankoop totaal 1.30.60 ha groot) een onverdeelde boedel. Rond 1878 nam prof. Gerardus Jansen het van de familie over; zijn moeder bleef vruchtgebruikster. Na de dood van Hendrica Berendsen was het gehele goed van hem.

Generatie III

Frederica Berendina Jansen, geb. 3-2-1832, overl. 24-6-1883, tr. 29-4-1865 te Steenderen
Franciscus Reinirus Janssen, geb. 9-9-1832 op Den Haak in de Luur, overl. 15-4-1913, z.v. Franciscus Janssen en Cornelia Wigmans.

Hun kinderen:

1. *Gerhardus Franciscus Augustinus Jansen*, geb. 28-4-1866, ging 4-10-1880 naar Culemborg, overl. 20-8-1907 te Steenderen, ongehuwd;
2. *Theodora Hendrica Francisca Janssen*, geb. 3-1-1868, tr. 24-4-1896 te Steenderen *Martinus Jacobus Eijmans*, (zie verder generatie IV);
3. *Hermina Geertruida Cornelia Janssen*, geb. 13-6-1869, tr. 6-8-1898 te Steenderen met *Petrus Hermanus van Kuijk*, metselaar, 26 jaar, geb. te Stompwijk, z.v. Petrus Hermanus van Kuijk en Johanna van der Togt (in 1905 woonden zij in Wassenaar);
4. *Franciscus Hermanus Johannes Janssen*, geb. 19-4-1870, tr. 31-5-1899 te Dordrecht met *Carolina Catharina Grootswagers*, 25 jaar, geb. te Sprang, d.v. Adriaan Grootswagers en Hendrika Vilé;
5. *Berendina Johanna Maria Janssen*, geb. 15-8-1871;
6. *Geertruida Johanna Maria Janssen*, geb. 8-2-1875, tr. 11-5-1910 te Arnhem met *Theodorus Daniëls*, brievenbesteller, 32 jaar, geb. te Arnhem, z.v. Theodorus Daniëls en Hendrica Janssen.

Franciscus Janssen was bij zijn huwelijk herbergier en kastelein op het huis Den Engel, het latere café Rutten. Waarschijnlijk had hij er een winkel bij met een bakkerij; hij werd soms aangeduid als broodbakker en winkelier.

Op 5-10-1887, zijn vrouw was toen al dood, verhuisde hij naar huis A 78 (later "de molen van Franken" genoemd) en was toen molenaar. Zijn dochter Theodora woonde aanvankelijk bij hem; de andere kinderen waren het huis al uit, maar

woonden soms ook weer een tijdje bij hun vader. Op 24-4-1896 (het huisnummer is nu A 81) trouwde Theodora Hendrica Francisca Janssen bij haar vader in met Martinus Jacobus Eijmans.

Generatie IV

Theodora Hendrica Francisca Janssen, geb. 3-1-1868, overl. 13-2-1952, tr. 24-4-1896 te Steenderen met *Martinus Jacobus Eijmans*, geb. 18-2-1865 te Steenderen, overl. 11-6-1942, z.v. Johannes Martinus Eijmans, zadelmaker, en Antonia Croonen.
Hun kinderen, voor zover hier van belang: *Martinus Johannes Gerhardus Eijmans*, geb. 22-6-1904 (volg V).

Schoonvader Franciscus Reinirus Janssen bleef in dit gezin wonen; hij overleed op 15-4-1913. In 1900 werd het huisnummer A 84 (de molen was A 83). Eijmans zelf bleef zadelmaker en had voor de molen een inwonende knecht. Van 17-4-1901 tot 30-5-1902 was dat Antony Gosselink en van februari 1903 tot mei 1905 Gerrit Olthof.

Eijmans ging in 1906 weg van de molen en verhuisde naar het pas aangekochte pand Kerkhofweg 2. De huurders gingen weg. Op de molen kwam op 11-5-1906 de nieuwe eigenaar Theodorus Franken, geb. 17-8-1876 te Hummelo en Keppel, met zijn vrouw Berdina Sanders.

Het huis Kerkhofweg 2 had in 1906 als adres A 53, vanaf 1910 was het A 57, in 1920 werd het A 65 en later nog A 63. Het deed dienst als zadelmakerij, als winkel en als kapsalon. Martinus Jacobus Eijmans zelf was zadelmaker.

Op 30-9-1921 kwam hier een 17-jarige neef Johannes Eijmans in huis als kapper. Hun zoon Martinus Johannes Gerardus Eijmans was ook kapper. Daarnaast hadden zij vaak een inwonende kappersknecht.

Begin dertiger jaren ging Eijmans nieuw bouwen; op 7-1-1932 kreeg hij daartoe vergunning. Het werd het huis Bronkhorsterweg 3 met daarin een kapsalon en aanvankelijk ook nog een zadelmakerij. Het hele gezin verhuisde daarheen en het aloude familiegoed Kerkhofweg 2 werd verkocht.

Generatie V

Martinus Johannes Gerhardus Eijmans, geb. 22-6-1904 te Steenderen, kapper, overl. 20-12-1951 te Arnhem, tr. 28-6-1938 te Steenderen *Johanna Cornelia Gebbing*, geb. 27-4-1905 te Steenderen. Hij trouwde bij zijn ouders in.

Zijn bezittingen

Mgr. Jansen was als priester een wereldheer en geen kloosterling. Hij had niet de gelofte van armoede afgelegd en mocht dus gewoon zelf

Theodora Hendrika Francisca Eijmans-Janssen in 1942; achter haar Annette Eijmans (foto coll. fam. Stoetzer-Eijmans, Boxmeer).

bezittingen hebben, zoals we bij pastoors ook zien. De nalatenschap van zijn ouders kon hij bijvoorbeeld in bezit houden. Als hoogleraar had hij een traktement, dat kennelijk voldoende hoog was om naast de gewone uitgaven onroerend goed in Steenderen te kunnen aankopen.

In 1869 werd de molen van Albertus Reulink te Steenderen in het openbaar verkocht. Op 17-6-1853 was er een hypotheek in gevestigd; de molen en het woonhuis waren in 1853 door Reulink gebouwd. Reulink kon kennelijk de lasten niet meer betalen en de hypotheekhouder liet een gevolmachtigde de molen verkopen.

Verkocht werden een windkorenmolen met molenaarswoning en bijbehorende grond nabij het dorp, kadastraal sectie O nrs 611, 612 en 613, tesamen groot 53 are. Deze molen is uitvoerig beschreven in De Zwerfsteen 2007/4.

Op 14-7-1869 was de inzet en op 28-7-1869 de toeslag ten huize van de kastelein Derk Heyting te Doesburg. Het perceel werd afgemijnd op 3.670 gulden door een tussenpersoon namens Franciscus Reinirus Janssen, winkelier te Steenderen.

Ook Franciscus Janssen bleek later een hoge hypotheek te hebben op zijn bezit. Op 22 augustus en 5 september 1887 was er een publieke veiling van de goederen van hem en zijn kinderen door notaris Beker. Den Engel werd gekocht door het RK Kerkbestuur en de molen met woning en bouwland door prof. Gerardus Martinus Jansen voor 2700 gulden. Fr. Janssen ging daarna weg van zijn café en verhuisde naar de door zijn zwager aangekochte molen.

Zoals wij hiervoor al zagen, was mgr Jansen in 1900 ook eigenaar van het nagelaten onroerend goed van zijn ouders.

Na zijn overlijden bleek hij zijn goederen per testament te hebben vermaakt als volgt:

1. De molen met molenaarswoning en bouwland aan zijn nicht Theodora Janssen, gehuwd met Martinus Eijmans;
2. Het huis Kerkhofweg 2 met bouwland, totaal 0.41.90 ha groot, aan zijn nicht Geertruida Janssen, dienstbode te 's-Gravenhage, onder de verplichting aan zijn neef Gerardus Janssen te 's-Gravenhage gedurende 5 jaar wekelijks 3 gulden uit te keren;
3. Het perceel bouwland kad. O 695, groot 0.53.40 ha, aan zijn nicht Hermina Janssen, gehuwd met Petrus van Kuijk;
4. Voor het overige benoemde hij Christopher Laurens Zellerhoff te Utrecht, commissionair in effecten en ridder in de Piusorde, tot zijn enige en algehele erfgenaam.

Op 9-9-1905 kocht Martinus Eijmans het huis Kerkhofweg 2 met het bouwland van zijn

De molenromp, na 1928 zonder wieken, met het huis (foto coll. H.V.S.).

schoonzus Geertruida Janssen voor 2.400 gulden. Daarentegen verkocht hij de molen met het woonhuis aan Theodorus Franken. ■

Bronnen:

- Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers
- Het Utrechts Archief (H.U.A.), collecties Rijsenburg en Aartsbisdom Utrecht
- Katholiek Documentatie Centrum, Nijmegen (K.D.C.)
- Familie Stoetzer-Eijmans te Boxmeer
- Kadastrale Atlas Steenderen 1832
- Diverse andere persoonlijke informatie

1 Dogmatiek is geloofsleer, theologie.

2 Dr. H. Schaepman, rede bij de begrafenis van G.M. Jansen

3 De vicaris-generaal is de belangrijkste assistent van de bisschop, maar is zelf geen bisschop. Hij is de laagste in de kerkelijke rangorde, die zich "monseigneur" mag noemen.

Het oude huis van Eijmans rond 1930; voor de winkel v.l.n.r. Theodora Cornelia Eijmans, Martinus J.G. Eijmans jr en Theodora Hendrika Francisca Eijmans-Janssen; rechtst de zadelmakerij (foto coll. fam. Stoetzer-Eijmans).